

Opozorilo: Neuradno prečiščeno besedilo smernic predstavlja zgolj informativni delovni pripomoček, glede katerega organ ne jamči odškodninsko ali kako drugače.

Neuradno prečiščeno besedilo Splošnih smernic za načrtovanje državnih prostorskih načrtov za področje varstva nepremične kulturne dediščine obsega:

- Splošne smernice za načrtovanje državnih prostorskih načrtov za področje varstva nepremične kulturne dediščine št. 35002-1/2013/1 z dne 28. 1. 2013
- Spremembe splošnih smernic za načrtovanje državnih prostorskih načrtov za področje nepremične kulturne dediščine št. 35002-1/2019/22 z dne 14. 6. 2019

SPLOŠNE SMERNICE ZA NAČRTOVANJE

DRŽAVNIH PROSTORSKIH NAČRTOV

ZA PODROČJE VARSTVA NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE

(neuradno prečiščeno besedilo)

1. Namen in vsebina splošnih smernic
2. Zakonske in druge pravne podlage
3. Usmeritve za celostno ohranjanje kulturne dediščine
4. Predlogi rešitev in ukrepov varstva
5. Zaključek

1. NAMEN IN VSEBINA SPLOŠNIH SMERNIC

Splošne smernice varstva nepremične kulturne dediščine (v nadaljevanju: kulturne dediščine) so namenjene zagotovitvi ustrezne obravnave nepremične kulturne dediščine pri načrtovanju prostorskega razvoja na osnovi strokovnih podatkov in evidenc ter iz njih izhajajočih opredelitev in usmeritev. Hkrati so splošne smernice namenjene zagotavljanju usklajenega in vzdržnega razvoja kulturne dediščine v prostoru ter zagotavljanju njene trajnostne rabe. Varstvo in ohranjanje kulturne dediščine v sistemu prostorskega razvoja ne sme biti obravnavano le v materialnem smislu (pasivno) ampak tudi v smislu razvoja dejavnosti (aktivno).

Splošne smernice obsegajo:

- usmeritve za celostno ohranjanje,
- predloge rešitev in ukrepov varstva.

Za potrebe izvedbe postopka celovite presoje vplivov na okolje splošne smernice obsegajo tudi usmeritve za presojanje vplivov plana na kulturno dediščino (vrste in viri podatkov o kulturni dediščini, ki omogočajo pripravo okoljskega poročila, izhodišča vrednotenja, vsebine, ki jih mora okoljsko poročilo presojati in drugo) ter usmeritve za presojo vplivov plana na arheološke ostaline (predhodne

arheološke raziskave, ki bodo zagotovile dodatne informacije za izvedbo okoljskega poročila na območjih, kjer obstoječi podatki tega ne omogočajo).

S splošnimi smernicami niso podana konkretna stališča oziroma opredelitve do načrtovanih ureditev glede na kulturno dediščino in zanjo veljaven varstveni režim. Te podatke bo Ministrstvo podalo z izdajo posebnih smernic, ko bo zanje zaproseno.

Splošne smernice so pripravljene v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

2. ZAKONSKE IN DRUGE PRAVNE PODLAGE

2.1.1 Zakonski in podzakonski akti

- Ustava Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 33/91, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004 in 68/2006),
- Zakon o uresničevanju javnega interesa na področju kulture (Uradni list RS št. 96/02, 123/06, . Ur.l. RS, št. 123/2006-ZFO-1, 7/2007 Odl.US: U-I-35/04-11, 53/2007, 65/2007 Odl.US: U-I-276/05-11, 77/2007-UPB1, 56/2008, 94/2009 Odl.US: U-I-278/07-17, 4/2010, 20/2011, 100/2011 Odl.US: U-I-210/10-10)
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/2008, 123/2008, 8/2011, 90/2012)
- Zakon o lastninjenju kulturnih spomenikov v družbeni lastnini (ZLKSDL, Uradni list RS, št. 89/99, 107/99 popr., 63/2007 Odl.US: Up-395/06-24, U-I-64/07-13),
- Zakon o umeščanju prostorskih ureditev državnega pomena v prostor (Uradni list RS št. 80/2010, 106/2010 – popr., 57/2012)
- Zakon o prostorskem načrtovanju (Uradni list RS št. 33/2007, 70/2008-ZVO-1B, 108/2009, 80/2010-ZUPUDPP (106/2010 popr.), 43/2011-ZKZ-C, 57/2012, 57/2012-ZUPUDPP-A, 109/2012) in na njegovi podlagi izdani podzakonski predpisi
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS št. 41/04, 17/2006, 20/2006, 28/2006 Skl.US: U-I-51/06-5, 39/2006-UPB1, 49/2006-ZMetD, 66/2006 Odl.US: U-I-51/06-10, 112/2006 Odl.US: U-I-40/06-10, 33/2007-ZPNačrt, 57/2008-ZFO-1A, 70/2008, 108/2009, 108/2009-ZPNačrt-A, 48/2012, 57/2012, 97/2012 Odl.US: U-I-88/10-11)
- Pravilnik o registru kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 66/2009),
- Pravilnik o konservatorskem načrtu za prenovo (Uradni list RS, št. 76/2010),
- Sklep o kulturnih spomenikih in naravnih znamenitostih, ki so postali last Republike Slovenije (Uradni list RS, št. 46/97),
- Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah (Uradni list RS, št. 102/2010),
- Pravilnik o arheoloških raziskavah (Uradni list RS, št. 3/2013).

2.1.2. Sprejete in ratificirane mednarodne pogodbe

- Evropska kulturna konvencija (Uradni list RS, št. 7/93),
- Konvencija o varstvu kulturnih dobrin v primeru oboroženega spopada (Uradni list RS, št. 7/93),
- Protokol k Haaški konvenciji (Uradni list FLRJ - Mednarodne pogodbe, št. 4/56),
- Konvencija o ukrepih za prepoved in preprečevanje nedovoljenega uvoza in izvoza kulturnih dobrin ter prenosa lastninske pravice na njih (Uradni list RS, št. 7/93),
- Konvencija o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine (Uradni list RS, št. 7/93),
- Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva (Uradni list RS, št. 7/93) – t. i. Granadska konvencija,
- Evropska konvencija o varstvu arheološke dediščine (spremenjene) (MEKVAD, Uradni list RS - Mednarodne pogodbe, št. 7-21/99, 24/99) - t. i. Malteška konvencija,
- Evropska konvencija o krajini (MEKK, Uradni list RS – Mednarodne pogodbe, št. 74/2003)

- Konvencija o varovanju podvodne kulturne dediščine (MKVPKD, Ur.l. RS-MP, št. 1/2008)
- Konvencija o dostopu do informacij, udeležbi javnosti pri odločanju in dostopu do pravnega varstva v okoljskih zadevah (MKDIOZ, Ur.l. RS-MP, št. 17/2004).

2.1.3. Druge pravno-formalne podlage:

Akti o razglasitvah kulturnih spomenikov državnega in lokalnega pomena.

Državni prostorski akti:

- Odlok o strategiji prostorskega razvoja Slovenije (Uradni list RS, št. 76/04, 33/07-ZPNačrt in 99/07),
- Uredba o prostorskem redu Slovenije (Uradni list RS, št. 122/04).

2.1.4. Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine in druga gradiva, izdana za potrebe prostorskih aktov

- Za območja posameznih občin so bile na podlagi ZVKD-1 za potrebe prostorskih aktov izdane strokovne zasnove varstva kulturne dediščine. Čistopis izdanih strokovnih zasnov je na vpogled na spletnem naslovu http://giskd2s.situla.org/evrdd/SZ/eVRD_SZ_2008_02_00_a.htm
- Pirkovič, J.: Celostno ohranjanje naselbinske dediščine, Vestnik št. XVIII, Ljubljana, 2005
- Pirkovič, J.: Osnovni pojmi in zasnova spomeniškega varstva v Sloveniji, Vestnik št. XI, Ljubljana, 1993
- Jankovič, K. (s sodelavci): Vključevanje varstva kulturne dediščine v pripravo okoljskih poročil in celovite presoje vplivov na okolje (po ZVO-1), Ljubljana 2005. Raziskovalna naloga je dostopna na spletnem naslovu: http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/2cpvo_kulturna_dediscina.doc_LUZ.pdf
- Hudoklin, J. (s sodelavci): Smernice za celostno ohranjanje dediščinske kulturne krajine, Novo mesto, 2005. Raziskovalna naloga je dostopna na spletnem naslovu: http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave-analize/dediscina/Smernice_DKK_tekst_ODDANO2-skupaj.pdf

3. USMERITVE ZA CELOSTNO OHRANJANJE KULTURNE DEDIŠČINE

V skladu z Ustavo Republike Slovenije država skrbi za ohranjanje naravnega bogastva in kulturne dediščine ter ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije (5. člen). Zakoni in drugi predpisi morajo biti v skladu s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo. Ratificirane in objavljene mednarodne pogodbe se uporabljajo neposredno (8. člen). Vsakdo je dolžan v skladu z zakonom varovati naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike, država in lokalne skupnosti skrbijo za ohranjanje naravne in kulturne dediščine (ZVKD-1, 73. člen).

Celostno ohranjanje kulturne dediščine je sklop ukrepov, s katerimi se zagotavljajo nadaljnji obstoj in obogatitev dediščine, njeno vzdrževanje, obnova, prenova, uporaba in oživljanje. Ti ukrepi se uresničujejo v razvojnem načrtovanju in ukrepih države, pokrajin in lokalnih skupnosti na način, da se dediščino ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena vključi v trajnostni razvoj.

Načelo trajnostnega razvoja je osnovno izhodišče in vodilo za usmerjanje prostorskega razvoja, pomeni pa rabo prostora in prostorskih ureditev na način, da ob ohranjanju kulturne dediščine in

varovanju drugih prvin okolja omogoča zadovoljitev potreb sedanje generacije brez ogrožanja prihodnjih generacij.

Prostorske ureditve morajo upoštevati javno korist varstva dediščine in biti prilagojene celostnemu ohranjanju kulturne dediščine. Ne smejo biti vzrok za uničenje dediščine, ki je edinstveno, nenadomestljivo in neobnovljivo bogastvo. Prostorski razvoj je potrebno usmerjati tako, da so planske usmeritve celovite in strokovno utemeljene ter usklajene z družbenim pomenom kulturne dediščine. Družbeni pomen je vrednost, ki jo ima dediščina za skupnost in posameznike zaradi svojega kulturnega, vzgojnega, razvojnega, verskega, simbolnega in identifikacijskega potenciala ali za preučevanje strok.

Prostorske ureditve morajo biti prilagojene celostnemu ohranjanju kulturne dediščine tudi v vplivnem območju kulturnega spomenika ali dediščine, ki pomeni širšo okolico nepremičnega kulturnega spomenika ali dediščine in je določeno z zgodovinskega, funkcionalnega, prostorskega, simbolnega in socialnega vidika in se v njem presojajo vplivi na dediščino.

Objekte in območja kulturne dediščine je potrebno varovati pred poškodovanjem ali uničenjem tudi med gradnjo – čez objekte in območja kulturne dediščine ne smejo potekati gradbiščne poti, obvozi, vanje ne smejo biti premaknjene potrebne ureditve vodotokov, namakalnih sistemov, komunalna, energetska in telekomunikacijska infrastruktura, ne smejo se izkoriščati za deponije viškov materialov in podobno.

Trajnostna raba

Ustrezen prostorski razvoj s svojimi prostorskimi rešitvami mora omogočati trajnostno rabo dediščine na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča degradacije dediščine ali celo izgube lastnosti dediščine, ki se morajo ohranjati za sedanje in bodoče generacije. Dediščina je neobnovljiv vir, ki za svoj obstoj potrebuje aktivno (upo)rabo, vendar le do določenih meja.

Kulturna dediščina kot dejavnik vzdržnega prostorskega razvoja

Vzdržen prostorski razvoj vključuje štiri vidike ali dimenzije vzdržnosti: ekonomsko, socialno, okoljsko in kulturno. Ohranjena dediščina in njena integracija v prostoru sta eden od nosilcev trajnostnega razvoja občine na vseh področjih (gospodarstvo, kmetijstvo, kultura, okolje in drugo).

Kulturna dediščina kot razvojni dejavnik in prostorski potencial

Pri prostorskem načrtovanju je potrebno kulturno dediščino obravnavati kot dejavnik kakovosti prostora ter kot vir blaginje in priložnosti za razvoj. Kulturna dediščina s svojo raznovrstnostjo in kakovostjo predstavlja pomemben socialni, ekonomski, vzgojni in identifikacijski potencial, ki mora biti izkoriščen za doseg prostorsko uravnoteženega razvoja.

4. PREDLOGI REŠITEV IN UKREPOV VARSTVA

Smernice v smislu predlogov rešitev in ukrepov varstva so oblikovane v sklope:

- 4.1 podatki o kulturni dediščini
- 4.2. smernice za posege v prostor in prostorske ureditve
- 4.3. usmeritve za presojo vplivov na kulturno dediščino in arheološke ostaline
- 4.4. smernice priporočilne narave

Pri pripravi prostorskih aktov je skladno s 74. členom ZVKD-1 potrebno upoštevati varstvo kulturne dediščine in v akt vključiti ukrepe varstva. Upoštevanje varstva je treba zagotoviti v vseh fazah priprave prostorskega akta.

4.1 PODATKI O KULTURNI DEDIŠČINI

Ministrstvo je za potrebe priprave planov in posege v območja kulturne dediščine na osnovi podatkov Registra nepremične kulturne dediščine pripravilo **podatkovni sloj pravnih režimov varstva dediščine (sloj eVrd)**, ki je dostopen na naslovu <https://gisportal.gov.si/evrd>. Ta na enem mestu vsebuje območja pravnih režimov varstva kulturne dediščine, na katerih je z različnimi pravnimi podlagami vzpostavljen pravni režim.

Za posamezno območje pravnih režimov varstva so v sloju eVrd podane informacije o varstvenih režimih dediščine, dopolnjene s podatki registra, ki dodatno opisujejo in pojasnjujejo lastnosti, zaradi katerih je to območje opredeljeno kot nepremična kulturna dediščina, ki jo je pri pripravi prostorskih rešitev treba upoštevati (ime, evidenčna številka dediščine (EŠD) iz Registra nepremične kulturne dediščine, vrsta in podvrsta pravnega režima, akt o razglasitvi za kulturni spomenik (če je dediščina razglašena), tip dediščine, lokacija, pristojna območna enota ZVKDS, ...).

Podatki so uporabnikom dostopni tudi v aktivni digitalni obliki (»shp« oblika), ki omogoča neposredno uporabo pri pripravi prostorskih aktov.

Podatki so interaktivno povezani s »Priročnikom pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine« in veljavnimi akti o razglasitvi za kulturni spomenik.

Za potrebe priprave prostorskega akta je **treba pridobiti ažurne digitalne podatke o kulturni dediščini**. Prezemem podatkov pravnih režimov varstva kulturne dediščine (eVRD) v aktivni obliki (shp format) je možen na spletnem portalu Odprti podatki Slovenije (OPSI): <https://podatki.gov.si/dataset/varstveni-rezimi-kulturne-dediscine-evrd>.

Opozarjamo, da se podatki o pravnih režimih varstva v sloju eVrd spreminjajo (npr. kulturna dediščina lahko pridobi ali izgubi status kulturnega spomenika, postopek vpisa dediščine v register se dokonča - namesto številke predloga je zdaj navedena evidenčna številka kulturne dediščine (EŠD), zaradi uskladitve z DKN se lahko spremenijo meje območja, lahko se spremeni kategorija varstva (npr. dediščina se varuje le še dokumentarno), v register se vpiše nova enota dediščine ...), zato je **v vseh fazah priprave prostorskega akta treba pridobiti in upoštevati ažurne podatke o kulturni dediščini**.

V prikazu stanja prostora, ki je priloga akta, mora biti v delu, ki se nanaša na območja, varovana skladno s predpisi s področja varstva kulturne dediščine, razviden vir in datum podatkov, ki jih je prostorski načrtovalec uporabil za prikaz stanja prostora.

4.2 SMERNICE ZA NAČRTOVANJE PROSTORSKIH UREDITEV

Varstveni režimi

Pri pripravi prostorskih aktov je potrebno na podlagi 75. člena ZVKD-1 upoštevati:

- varstvene režime, ki veljajo za kulturne spomenike, vključno z njihovimi vplivnimi območji,
- varstvene režime, ki veljajo za registrirano arheološko najdišče,
- varstvene režime, ki veljajo za varstveno območje dediščine

V času izdaje smernic varstvena območja dediščine (25. člen ZVKD-1) še niso sprejeta in velja, da se na podlagi 131. člena ZVKD -1 za enote dediščine, vključene v strokovne zasnove varstva kulturne dediščine (Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine, ZVKDS, februar 2008 ;glej točko 2.1.4.), obvezno upoštevajo varstveni režimi in druga merila in pogoji za izvedbo posegov v prostor.

Strokovne zasnove je pripravil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije na podlagi prejšnjega Zakona o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99),

Varstveni režimi so podrobneje prikazani in obrazloženi v »Priročniku pravnih režimov varstva, ki jih je potrebno upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine«. Priročnik je sestavni del podatkov za prikaz stanja v prostoru. Priročnik je objavljen tudi na spletnem naslovu http://giskd6s.situla.org/evrdd/P_11_11_02.htm.

Pri pripravi prostorskih aktov je potrebno na podlagi ZVKD-1 upoštevati tudi:

- varstvene režime, ki veljajo za arheološke ostaline

OBMOČJE KULTURNEGA SPOMENIKA

Osnovni pravni režim varstva

V območjih spomenikov veljajo naslednje splošne varstvene usmeritve:

- spodbujanje trajnostne uporabe spomenikov, to je uporabe spomenikov na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube njihovih kulturnih lastnosti,
- spodbujanje vzdržnega razvoja spomenikov, s katerim se omogoča zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi bila s tem okrnjena ohranitev spomenikov za prihodnje generacije,
- spodbujanje dejavnosti in ravnanj, ki ohranjajo kulturne, socialne, gospodarske, znanstvene, izobraževalne in druge pomene spomenikov,
- ohranjanje lastnosti, posebne narave in družbenega pomena spomenikov ter njihove materialne substance,
- dovoljeni so posegi v spomenike, ki upoštevajo in trajno ohranjajo njihove varovane vrednote,
- dovoljeni so posegi, ki omogočajo vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranitev spomenikov ob spoštovanju njihove posebne narave in družbenega pomena.

V območjih spomenikov zakon predpisuje:

- takšno ravnanje s spomeniki, ki dosledno upošteva in ohranja njihove kulturne vrednote in družbeni pomen,
- upoštevanje aktov o razglasitvi v postopkih priprave in sprejemanja planov,
- presojo vplivov na spomenike na podlagi predpisov o varstvu okolja,
- upoštevanje smernic in mnenj v postopkih priprave prostorskih aktov,
- upoštevanje ohranitve spomenikov v prostorskih aktih in v prostorskih ukrepih, izdanih na podlagi predpisov o urejanju prostora,
- prepoved odstranitve (rušenja) spomenika.

Izjemoma je dovoljeno na podlagi soglasja ministra, pristojnega za kulturno dediščino, spomenik odstraniti ob izpolnitvi naslednjih pogojev:

- če se ugotovi dotrajanost ali poškodovanost spomenika, ki je ni mogoče odpraviti z običajnimi sredstvi, ali če spomenik ogroža varnost ljudi in premoženje,
- če je bil spomenik pred tem ponujen v prodajo po ceni, ki upošteva njegovo stanje,
- če je bila pred tem opravljena raziskava spomenika in
- če raziskavo in odstranitev nadzoruje pristojna organizacija.

Dodatni pravni režim varstva

Dodatni pravni režim varstva je opredeljen v konkretnem aktu o razglasitvi posameznega območja za spomenik.

Kadar se dodatnega varstvenega režima ne da razbrati iz konkretnega akta o razglasitvi (takšni so

primeri nekaterih starejših aktov), ZVKD-1 določa za posamezne vrste nepremičnih spomenikov naslednje dodatne pravne režime varstva:

Posamezni spomenik (v aktu o razglasitvi lahko: umetnostnozgodovinski, umetnostni in arhitekturni, etnološki, tehniški, zgodovinski spomenik, spomenik oblikovane narave in podobno)

Za posamezne spomenike velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje varovanje vseh zunanjih značilnosti, kot so gabariti, zasnova pročelij, tlorsni razporedi, značilni naravni in umetni materiali ter konstrukcijske značilnosti, ustrezna namembnost, značilna pojavnost v prostoru, arheološke plasti in razmerja spomenika in posebej njegovo vplivno območje. Če je kot spomenik zavarovan zgodovinski park ali vrt, se varujejo parkovna ali vrtna zasnova, način zasaditve, oblikovani naravni elementi, objekti in pritikline, namenjeni uporabi in olepšanju.

Naselbinski spomenik (v aktu o razglasitvi lahko: urbanistični spomenik in podobno)

Za naselbinske spomenike velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje varovanje morfološke zasnove in parcelacije naselja, javnih prostorov in njihove opreme, uličnih fasad in streh v njihovi materialni pojavnosti in barvni skladnosti, gabarite, meje in silhuete naselja.

Zavarovano arheološko najdišče (v aktu o razglasitvi lahko: arheološki spomenik, arheološko območje in podobno)

Za zavarovana arheološka najdišča velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje varovanje pred posegi v prostor ali rabo, ki dejansko ali potencialno lahko poškodujejo arheološke plasti, spreminjajo arheološki kontekst ali spreminjajo okoljske dejavnike, pomembne za njihovo ohranitev.

Zavarovana kulturna krajina

Za zavarovano kulturno krajino velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje varovanje značilne rabe zemljišč, parcelacije, značilne vegetacije, prostorskih dominant, odnosov med poselitvijo in odprtim prostorom, krajev spomina in značilnih topografskih imen.

Dodatni pravni režimi varstva, ki se nanašajo na spomenike znotraj območij, varovanih ali zavarovanih po predpisih s področja ohranjanja narave, se ne upoštevajo, če bi njihovo upoštevanje lahko povzročilo ogrožanje naravnih vrednot in biotske raznovrstnosti, kar ugotovi organizacija, pristojna za varstvo narave, v naravovarstvenih smernicah.

REGISTRIRANO ARHEOLOŠKO NAJDIŠČE

Osnovni pravni režim varstva

V območjih arheoloških najdišč veljajo naslednje splošne varstvene usmeritve:

- spodbujanje trajnostne uporabe arheoloških najdišč, to je uporabe arheoloških najdišč na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube njenih kulturnih lastnosti,
- spodbujanje vzdržnega razvoja arheoloških najdišč, s katerim se omogoča zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi bila s tem okrnjena ohranitev arheoloških najdišč za prihodnje generacije,
- spodbujanje dejavnosti in ravnanj, ki ohranjajo kulturne, socialne, gospodarske, znanstvene, izobraževalne in druge pomene arheoloških najdišč,
- ohranjanje lastnosti, posebne narave in družbenega pomena arheoloških najdišč ter njihove materialne substance,

- dovoljeni so posegi v arheološka najdišča, ki upoštevajo in trajno ohranjajo njihove varovane vrednote,
- dovoljeni so posegi, ki omogočajo vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranitev arheoloških najdišč ob spoštovanju njihove posebne narave in družbenega pomena.

V območjih arheoloških najdišč zakon predpisuje:

- upoštevanje arheoloških najdišč v postopkih priprave in sprejemanja planov,
- presojo vplivov na arheološka najdišča na podlagi predpisov o varstvu okolja,
- upoštevanje smernic in mnenj v postopkih priprave prostorskih aktov,
- upoštevanje ohranitve arheoloških najdišč v prostorskih aktih in v prostorskih ukrepih, izdanih na podlagi predpisov o urejanju prostora,
- prepoved odstranitve arheoloških ostalin.

Izjemoma je dovoljeno na podlagi soglasja ministra, pristojnega za kulturno dediščino, arheološko najdišče po predhodni arheološki raziskavi delno ali v celoti odstraniti.

Dodatni pravni režim varstva

Arheološka najdišča se varujejo pred posegi ali uporabo, ki bi lahko poškodovali arheološke ostaline ali spremenili njihov vsebinski in prostorski kontekst. Prepovedano je predvsem:

- odkopavati in zasipavati teren, globoko orati, rigolati, meliorirati kmetijska zemljišča, graditi gozdne vlake,
- poglobljati morsko dno in dna vodotokov ter jezer,
- ribariti z globinsko vlečno mrežo in se sidrati,
- gospodarsko izkoriščati rudnine oziroma kamnine in
- postavljati ali graditi trajne aličasne objekte, vključno z nadzemno in podzemno infrastrukturo ter nosilci reklam ali drugih oznak, razen kadar so ti nujni za učinkovito ohranjanje in prezentacijo arheološkega najdišča.

Izjemoma so dovoljeni posegi v arheološka najdišča, ki so hkrati stavbna zemljišča znotraj naselij, in v prostor robnih delov najdišč:

- če ni možno najti drugih rešitev ali
- če se na podlagi rezultatov opravljenih predhodnih arheoloških raziskav izkaže, da je zemljišče mogoče sprostiti za gradnjo.

Posegi in dejavnosti v prostoru se načrtujejo in izvajajo tako, da se arheološka najdišča ohranjajo na kraju samem.

OBMOČJE DEDIŠČINE IZ STROKOVNIH ZASNOV

Osnovni pravni režim varstva

V območjih dediščine veljajo naslednje splošne varstvene usmeritve:

- spodbujanje trajnostne uporabe dediščine, to je uporabe dediščine na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzroča izgube njenih kulturnih lastnosti,
- spodbujanje vzdržnega razvoja dediščine, s katerim se omogoča zadovoljevanje potreb sedanje generacije, ne da bi bila s tem okrnjena ohranitev dediščine za prihodnje generacije,
- spodbujanje dejavnosti in ravnanj, ki ohranjajo kulturne, socialne, gospodarske, znanstvene, izobraževalne in druge pomene dediščine,
- ohranjanje lastnosti, posebne narave in družbenega pomena dediščine ter njene materialne substance,

- dovoljeni so posegi v dediščino, ki upoštevajo in trajno ohranjajo njene varovane vrednote,
- dovoljeni so posegi, ki omogočajo vzpostavitev trajnih gospodarskih temeljev za ohranitev dediščine ob spoštovanju njene posebne narave in družbenega pomena.

V območjih dediščine zakon predpisuje:

- takšno ravnanje z dediščino, ki zagotavlja čim večjo ohranitev njenih kulturnih vrednot za prihodnost,
- upoštevanje varstvenega režima ter drugih meril in pogojev za izvedbo posegov v prostor za dediščino v postopkih priprave in sprejemanja prostorskih aktov.
- presojo vplivov na dediščino na podlagi predpisov o varstvu okolja,
- upoštevanje smernic in mnenj v postopkih priprave prostorskih aktov,
- upoštevanje ohranitve dediščine v prostorskih aktih in v prostorskih ukrepih, izdanih na podlagi predpisov o urejanju prostora,
- prepoved odstranitve (rušenja) dediščine.

Izjemoma je dovoljeno na podlagi soglasja ministra dediščino odstraniti in sicer ob izpolnitvi naslednjih pogojev:

- če se ugotovi njena dotrajanost ali poškodovanost, ki je ni mogoče odpraviti z običajnim sredstvi, ali če dediščina ogroža varnost ljudi in premoženje,
- če je bila pred tem opravljena raziskava objekta in
- če raziskavo in odstranitev nadzoruje pristojna organizacija.

Soglasje ministra za odstranitev registrirane dediščine je treba pridobiti, če prostorski akt predvideva obveznost pridobitve kulturnovarstvenega soglasja za posege v to dediščino.

Dodatni pravni režimi varstva

Območje stavbne dediščine

V območjih stavbne dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje njihovih varovanih vrednot, kot so:

- tlorisna in višinska zasnova (gabariti),
- gradivo (gradbeni material) in konstrukcijska zasnova,
- oblikovanost zunanjsčine (členitev objektov in fasad, oblika in naklon strešin, kritina, barve fasad, fasadni detajli),
- funkcionalna zasnova notranjsčine in pripadajočega zunanjega prostora,
- sestavine in pritikline,
- stavbno pohištvo in notranja oprema,
- komunikacijska in infrastrukturna navezava na okolico (pripadajoči odprti prostor z niveleto površin in lego, namembnostjo in oblikovanostjo pripadajočih objektov in površin),
- pojavnost in vedute (predvsem pri prostorsko izpostavljenih stavbah),
- celovitost dediščine v prostoru in
- zemeljske plasti z morebitnimi arheološkimi ostalinami.

Območje naselbinske dediščine

V območjih naselbinske dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje njihovih varovanih vrednot, kot so:

- naselbinska zasnova (parcelacija, komunikacijska mreža, razporeditev odprtih prostorov naselja),

- odnosi med posameznimi stavbami in odnos med stavbami ter odprtim prostorom (lega, gostota objektov, razmerje med pozidanim in nepozidanim prostorom, gradbene linije, značilne funkcionalne celote),
- prostorsko pomembnejše naravne sestavine znotraj naselja ali njegovega dela (drevesa, vodotoki),
- prepoznavna lega v prostoru oziroma krajini (glede na reliefne značilnosti, poti),
- naravne in druge meje rasti ter robovi naselja ali njegovega dela,
- podoba naselja ali njegovega dela v prostoru (stavbne mase, gabariti, oblike strešin, kritina),
- odnosi med naseljem ali med njegovim delom in okolico (vedute na naselje in pogledi iz njega),
- stavbno tkivo (prevladujoč stavbni tip, namembnost in kapaciteta objektov, ulične fasade),
- oprema in uporaba javnih odprtih prostorov in
- zemeljske plasti z morebitnimi arheološkimi ostalinami.

Območje kulturne krajine

Območje zgodovinske krajine

V območjih kulturne krajine in zgodovinske krajine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje varovanih vrednot, kot so:

- krajinska zgradba in prepoznavna prostorska podoba (naravne in grajene ali oblikovane sestavine),
- značilna obstoječa parcelna struktura, velikost in oblika parcel ter členitve (živice, vodotoki z obrežno vegetacijo, osamela drevesa),
- tradicionalna raba zemljišč (sonaravno gospodarjenje v kulturni krajini),
- tipologija krajinskih sestavin in tradicionalnega stavbarstva (kozolci, znamenja, zidanice),
- odnos med krajinsko zgradbo oziroma prostorsko podobo in stavbo oziroma naseljem,
- avtentičnost lokacije pomembnih zgodovinskih dogodkov,
- preoblikovanost reliefa in spremljajoči objekti, grajene strukture, gradiva in konstrukcije ter likovni elementi in
- zemeljske plasti z morebitnimi arheološkimi ostalinami.

Območje vrtnoarhitekturne dediščine

V območjih vrtnoarhitekturne dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje njihovih varovanih vrednot, kot so:

- zasnova (oblika, struktura, velikost, poteze),
- grajene ali oblikovane sestavine (grajene strukture, vrtna oprema, likovni elementi),
- naravne sestavine (rastline, vodni motivi, relief),
- podoba v širšem prostoru oziroma odnos dediščine z okolico (ohranjanje prepoznavne podobe, značilne, zgodovinsko pogojene in utemeljene meje),
- rastišče z ustreznimi ekološkimi razmerami, ki so potrebne za razvoj in obstoj rastlin, in
- vsebinska, funkcionalna, likovna in prostorska povezanost med sestavinami prostorske kompozicije in stavbami ter površinami, pomembnimi za delovanje celote.

Območje memorialne dediščine

V območjih memorialne dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje njihovih varovanih vrednot, kot so:

- avtentičnost lokacije,
- fizična pojavnost objekta in

- vsebinski, simbolni in prostorski odnos med dediščino in okolico ter vedutami.

Območje druge dediščine

V območjih druge dediščine velja dodatni pravni režim varstva, ki predpisuje ohranjanje njihovih varovanih vrednot, kot so:

- avtentičnost lokacije,
- fizična pojavnost objekta ali naprave,
- osnovna namembnost ali primarna raba objekta ali naprave in način njenega delovanja ter
- vsebinski in prostorski odnos med dediščino in okolico.

VPLIVNO OBMOČJE KULTURNEGA SPOMENIKA

Pravni režim varstva

V vplivnih območjih spomenikov velja pravni režim varstva, ki določa, da morajo biti posegi in dejavnosti prilagojeni celostnemu ohranjanju spomenikov.

Prostorske ureditve v vplivnem območju spomenika morajo biti prilagojene prostorskim možnostim tako, da družbeni pomen spomenika v prostoru ni okrnjen.

Konkreten pravni režim je določen v aktu o razglasitvi spomenika.

VPLIVNO OBMOČJE DEDIŠČINE

Pravni režim varstva

V vplivnih območjih dediščine velja pravni režim varstva, ki določa, da morajo biti posegi in dejavnosti prilagojeni celostnemu ohranjanju dediščine.

Ohranja se prostorska integriteta, pričevalnost in dominantnost dediščine, zaradi katere je bilo vplivno območje določeno.

VARSTVENI REŽIM ZA ARHEOLOŠKE OSTALINE

Na celotnem območju urejanja veljajo splošna zakonska določila glede varstva arheoloških ostalin, ki naj se smiselno vključijo v prostorski akt:

- strokovni nadzor nad posegi

Zaradi varstva arheoloških ostalin je potrebno Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije skladno s predpisi s področja varstva kulturne dediščine omogočiti dostop do zemljišč, kjer se bodo izvajala zemeljska dela in opravljanje strokovnega nadzora nad posegi. Lastnik zemljišča/investitor/odgovorni vodja naj o dinamiki gradbenih del pisno obvesti pristojno območno enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije vsaj 10 dni pred pričetkom zemeljskih del.

- odkritje arheološke ostaline

Ob vseh posegih v zemeljske plasti velja obvezujoč splošni arheološki varstveni režim, ki najditelja/lastnika zemljišča/investitorja/odgovornega vodjo del ob odkritju arheološke ostaline zavezuje, da najdbo zavaruje nepoškodovano na mestu odkritja in o najdbi takoj obvesti pristojno

enoto Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, ki situacijo dokumentira v skladu z določili arheološke stroke. V primeru odkritja arheoloških ostalin, ki jim grozi nevarnost poškodovanja ali uničenja, lahko pristojni organ to zemljišče z izdajo odločbe določi za arheološko najdišče, dokler se ne opravijo raziskave arheoloških ostalin oz. se omeji ali prepove gospodarska in druga raba zemljišča, ki ogroža obstoj arheološke ostaline.

4.3 USMERITVE ZA PRESOJO VPLIVOV IZVEDBE PLANA NA OKOLJE Z VIDIKA VARSTVA KULTURNE DEDIŠČINE IN ARHEOLOŠKIH OSTALIN V OKVIRU POSTOPKA CELOVITE PRESOJE VPLIVOV NA OKOLJE

Predmet presojanja ni samo registrirana kulturna dediščina, ki se nahaja v območju umeščanja novih ureditev, ampak vsa dediščina, na katero ima izvedba plana lahko vpliv (registrirana kulturna dediščina, ki je v bližini oz. širšem območju ter (še) neregistrirane arheološke ostaline). Z vidika presojanja vplivov na kulturno dediščino je treba upoštevati vse vrste vplivov (neposredni, daljinski, kumulativni in sinergijski, kratkoročni, srednjeročni, dolgoročni, trajni in začasni vplivi na kulturno dediščino) glede na specifičnost predmeta načrtovanja oz. načrtovane posege v prostor ali prostorske ureditve. Vpliv oz. stopnja vpliva ni odvisna samo od fizičnega poseganja v kulturno dediščino, temveč od obsega in značilnosti posega ter značilnosti objekta ali območja kulturne dediščine (zvrst, umeščenost v prostor, valorizacija, varstvena usmeritev / režim, ocena stanja).

Viri podatkov so: Priročnik pravnih režimov varstva, ki jih je treba upoštevati pri pripravi planov in posegih v območja kulturne dediščine, strokovne zasnove za varstvo kulturne dediščine, odloki o razglasitvah kulturnih spomenikov in izdane smernice. Pri opisu stanja se je treba dosledno sklicevati na evidenčne številke dediščine (EŠD) iz Registra nepremične kulturne dediščine in uporabljati aktualno s predpisi določeno terminologijo s področja varstva kulturne dediščine..

Okoljsko poročilo naj ovrednoti:

- vpliv prostorskega koncepta državnega prostorskega načrta v odnosu do strateških usmeritev celostnega varstva kulturne dediščine,
- vpliv državnega prostorskega načrta v odnosu do varstvenih režimov kulturne dediščine in njihovih vplivnih območij,
- ali so bile predlagane take rešitve, kjer je prisotna kulturna dediščina, da podpirajo njeno celostno ohranjanje in upoštevajo varstvene režime iz strokovnih zasnov in aktov o razglasitvi,
- ali je varstvo arheoloških ostalin po ZVKD-1 (registrirana arheološka najdišča in površine, ki še niso bile ovrednotene z vidika varstva arheoloških ostalin) v državnem prostorskem načrtu ustrezno zagotovljeno.

4.3.1 Usmeritve za presojo vplivov izvedbe plana na kulturno dediščino v okviru celovite presoje vplivov na okolje

Povzame se varstvene režime območij in objektov, ki so neposredno ali posredno tangirani s prostorskim aktom, saj so za presojo vplivov ključni ti in ne le dejstvo prisotnosti kulturne dediščine. Kot najbolj splošen je moč priporočiti kazalec "območja in objekti kulturne dediščine" oz. "prisotnost območij in objektov kulturne dediščine". Vendar je pri tem pomembno, da ne gre le za prisotnost kulturne dediščine, temveč upoštevanje statusa, zvrsti, varstvenega režima ter ogroženosti, ki jo je moč opredeliti kot kombinacijo stanja in rabe območij in objektov kulturne dediščine.

Osnovno izhodišče vrednotenja je, da vsako poseganje plana v območje ali objekt še ne pomeni tudi negativnega vpliva na kulturno dediščino, temveč je vpliv oz. stopnja vpliva odvisna od značilnosti posega in značilnosti območja oz. objekta kulturne dediščine, torej od statusa, zvrsti in ogroženosti območij in objektov.

V primeru večjih posegov, ki bi morebiti pomenili poslabšanje stanja dominantne lege posameznih kulturnih spomenikov v prostoru, se vplivno območje lahko tudi poveča. To pomeni, da je v takih primerih potrebno v študijah presoje vplivov na okolje upoštevati kulturno dediščino tudi izven območja posega, saj je treba ovrednotiti tudi daljinski, sinergijski, kumulativni in dolgoročni vpliv.

4.3.2 Usmeritve za presojo vplivov izvedbe plana na arheološke ostaline v okviru celovite presoje vplivov na okolje

Za vse večje programe, načrte in projekte, kjer predhodne arheološke raziskave v smislu ocene arheološkega potenciala še niso bile opravljene ali pa so bile opravljene, pa podatki ne omogočajo priprave okoljskega poročila, je potrebno v okviru postopka celovite presoje vplivov na kulturno dediščino te raziskave izvesti. Dokler te raziskave niso izvedene in pridobljene ustrezne informacije, ni mogoče ugotoviti vpliva izvedbe prostorskega akta na arheološke ostaline.

Namen te faze predhodnih arheoloških raziskav, ki so potrebne zaradi presojanja vplivov plana na arheološke ostaline, je zagotovitev osnovnih informacij o potencialnem obstoju arheoloških ostalin, o njihovi prostorski distribuciji in vrsti ogroženosti glede na predvidene posege. V okviru celovite presoje vplivov na okolje predhodne arheološke raziskave praviloma obsegajo le oceno arheološkega potenciala, ki temelji na arheološkem ovrednotenju virov, bibliografije in drugih podatkov, daljinskem zaznavanju v arheoloških raziskavah, arheološkem površinskem in podpovršinskem pregledu (ekstenzivni terenski pregled).

Za izvedbo navedenih raziskav je organizirana posebna služba znotraj Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije – Center za preventivno arheologijo (v nadaljevanju: CPA), ki praviloma predhodne arheološke raziskave za potrebe priprave okoljskega poročila opravi v okviru državne javne službe skladno z načrtom dela zavoda.

Predhodne arheološke raziskave za potrebe presoje vplivov izvedbe plana na arheološke ostaline (v okviru postopka celovite presoje vplivov na okolje) se ne štejejo za predhodne arheološke raziskave na območjih prostorskih aktov (80. člen ZVKD-1). Raziskave, ki se morajo opraviti na podlagi določb 76. člena v povezavi s 74. členom ZVKD-1, so namenjene predhodni oceni arheološkega potenciala zemljišča. Z njimi se pridobijo dodatne informacije za pripravo okoljskega poročila. Izvedba predhodnih arheoloških raziskav za potrebe izvedbe celovite presoje vplivov na okolje bo osnova za določitev morebitnih novih registriranih arheoloških najdišč in nadaljnjih ukrepov za varstvo arheoloških ostalin.

Stroške potrebnih predhodnih arheoloških raziskav na **registriranih arheoloških najdiščih** na podlagi prve alineje prvega odstavka 34. člena ZVKD-1 krije investitor posega.

Glede na rezultate predhodnih arheoloških raziskav so lahko predlagane tudi posebne tehnične rešitve ali po potrebi tudi spremembe prostorskih aktov. V primeru odkritja najdb izjemnega pomena se lahko zahteva sprememba prostorskega akta in prezentacijo ostalin na mestu odkritja (in situ).

4.4 SMERNICE PRIPOROČILNE NARAVE

4.4.1 Smernice priporočilne narave za registrirano kulturno dediščino, ki ni v strokovnih zasnovah

Splošno

Za enote kulturne dediščine, ki niso vključene v strokovne zasnove varstva kulturne dediščine in so vpisane v register nepremične kulturne dediščine, predlagamo, da se jih vključi v prostorski akt, upošteva zanje veljavne varstvene režime in določi obveznost pridobivanja kulturnovarstvenih soglasij. Gre za enote kulturne dediščine, ki so bile vpisane v register nepremične kulturne dediščine po 1. marcu 2008 (uveljavitev ZVKD-1) do datuma uveljavitve prostorskega akta.

Vsebina priporočilnih smernic (to je priporočilni režim varstva) v območjih »dediščina priporočilno« postane pravni režim varstva, če ga kot takega določi veljavni prostorski akt.

Priporočilne splošne varstvene usmeritve in določila, kot jih predpisuje zakon, so v območjih »dediščina priporočilno« vsebinsko enake kot splošne varstvene usmeritve pri območjih dediščine (glej Območje dediščine iz strokovnih zasnov, podpoglavje Osnovni pravni režim varstva).

4.4.2 Smernice priporočilne narave k načrtovanim prostorskim ureditvam

Pri pripravi prostorskega akta naj se upošteva tudi:

- druge kakovostne starejše grajene ali kako drugače ustvarjene prostorske prvine zaradi materialnega, gospodarskega, kulturnega in socialnega pomena,
- ostalo značilno naselbinsko, krajinsko in arhitekturno tipologijo in morfologijo,
- pospeševanje dejavnosti, ki pripomorejo k ohranitvi vrednot antropogenega okolja ter omejevanje ali preprečevanje tistih, ki jih načenjajo,
- usmerjanje izvajanja dejavnosti tako, da se ustvarjajo ali ohranjajo kvalitetna razmerja in strukture ter s tem vzpostavljajo prostorske in časovne kontinuitete.

5. ZAKLJUČEK

Opredelitev do načrtovanih ureditev bo Ministrstvo podalo s posebnimi smernicami za načrtovanje, v katerih se bo opredelilo tudi do variant iz pobude in podalo konkretne usmeritve za učinkovito načrtovanje prostorskih ureditev z vidika varstva kulturne dediščine.

Pred izvajanjem posegov je skladno z ZVKD-1 potrebna pridobitev kulturnovarstvenega soglasja (28. - 30. člen ZVKD-1) oziroma okoljevarstvenega soglasja, če se v okviru postopka izdeluje presoja vplivov na okolje. Za poseg v objekt ali območje, varovano po predpisih o varstvu kulturne dediščine se štejejo vsa dela, dejavnosti in ravnanja, ki kakor koli spreminjajo videz, strukturo, notranja razmerja in uporabo kulturne dediščine ali ki kulturno dediščino uničujejo, razgrajujejo ali spreminjajo njeno lokacijo (26. točka 3. člena ZVKD-1). V primerih raziskav in odstranitve je treba pridobiti soglasje za raziskavo in odstranitev kulturne dediščine (31. člen ZVKD-1), ki ga izda minister za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

Pred sprejetjem prostorskega akta je treba pridobiti vsa potrebna mnenja Ministrstva za izobraževanje, znanost, kulturo in šport, s katerimi se ugotovi sprejemljivost predlaganih rešitev v prostorskem aktu z vidika varstva kulturne dediščine. Zahtevi za izdajo mnenja mora biti priložena ustrezna dokumentacija in obrazložitev o upoštevanju smernic.